

Korištenje sredstava ovisnosti kod srednjoškolaca u Istarskoj županiji prosinac 2004.

Petar Bezinović

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu
Centar za istraživanje i razvoj obrazovanja

Pokretač istraživanja: Zavod za javno zdravstvo Istarske županije

Korištenje sredstava ovisnosti ozbiljan je društveni problem. Ono neposredno ugrožava zdravlje te psihičko i socijalno funkcioniranje pojedinca. Posljedice korištenja sredstava ovisnosti mogu biti tragične na osobnoj i društvenoj razini. Za mladu osobu u razvoju, korištenje duhana, alkohola i droga interferira s cjelokupnim tjelesnim i kognitivnim funkcioniranjem, najčešće snižava motivaciju i težnju za postignućima, doprinosi nepovoljnim emocionalnim stanjima, povećava rizike od bolesti, ozljeđivanja i smrti. Neposredno blokira osobni rast i razvoj psiholoških potencijala, te srozava kvalitetu života mlade osobe.

Za društvenu zajednicu ova je pojava destruktivna, jer je neposredno povezana s obrazovnim neuspjehom, maloljetničkom delinkvencijom, kriminalom, skupim zdravstvenim tretmanima. U odrasloj su dobi alkoholizam i korištenje droga značajno povezani sa spolno prenosivim bolestima, kriminalnim nasiljem, zlostavljanjem djece, neproduktivnošću i nezaposlenošću. Posljedice su nesposobnost preuzimanja odgovornosti za vlastiti život, ovisnost o drugima, niska radna produktivnost, veliki troškovi za liječenje i rehabilitaciju, gubici života, uništenje obitelji, slabljenje socijalnih veza u društvu.

Stoga je u općem interesu uklanjanje ovih oblika ponašanja i sprečavanje njihovog širenja.

OPĆI CILJEVI ISTRAŽIVANJA

- Utvrditi učestalost korištenja sredstava ovisnosti u populaciji srednjoškolaca u Istarskoj županiji;
- Omogućiti dublje razumijevanje ove pojave, s njom povezanih rizičnih oblika ponašanja i mogućih uzročnika u našoj sredini;
- Potaknuti sustavno praćenje korištenja štetnih supstanci i ostalih rizičnih ponašanja u populaciji srednjoškolaca;
- Dobiti podatke koji mogu dati smjernice razvoju ciljanih programa prevencije nepoželjnih oblika ponašanja u populaciji mladih.

OGRANIČENJE ISTRAŽIVANJA

Istraživanje je ograničeno samo na populaciju učenika koji redovito pohađaju srednje škole, te se rezultati ne mogu generalizirati na sve mlade, jer se ne odnose na one koji ne pohađaju srednje škole. Također valja naglasiti da se podaci odnose samo na stanje u prosincu 2004. godine. Dinamika ove pojave može izrazito varirati u funkciji vremena.

Sudionici

Opis uzorka prikazan je u Tablicama 1. i 2, kao na Slikama 1. i 2.

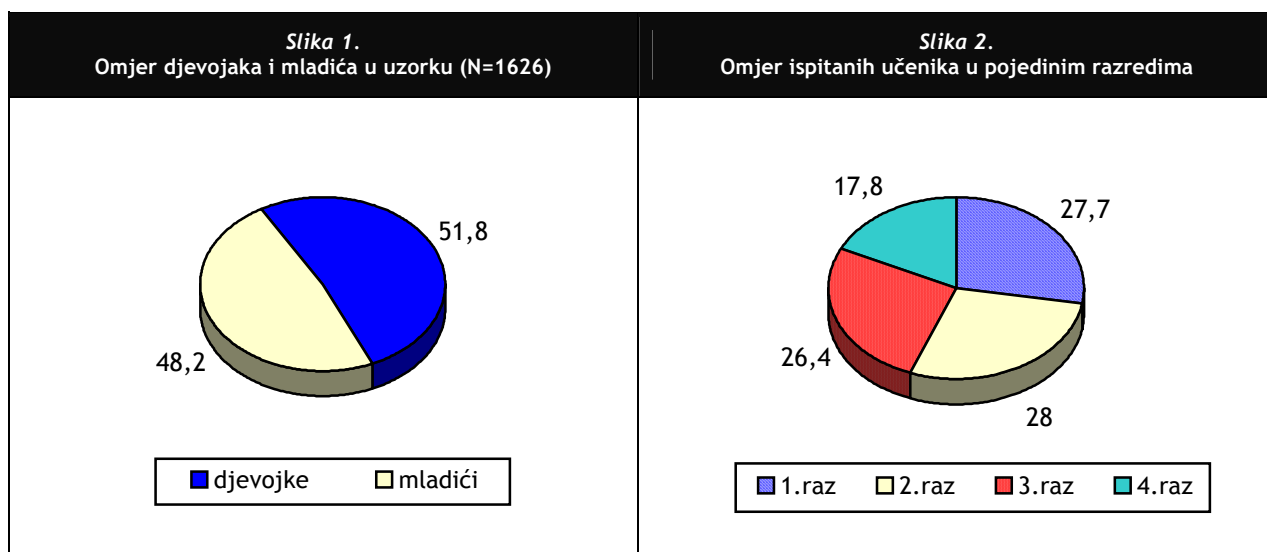
Broj ispitanih učenika u pojedinim školama prikazan je u Tablici 1. Ispitan je proporcionalni, slučajni stratificirani uzorak kojim je obuhvaćeno približno 20 % učenika svih razreda u svakoj školi.

Škola	broj ispitanih učenika	% od ukupnog broja
Gimnazija Pula	162	10,0
Škola za turizam ugostiteljstvo i trgovinu Pula	154	9,5
M. Blažine Labin	150	9,2
Juraj Dobrila Pazin	145	8,9
Mate Balote Poreč	137	8,4
Strukovna škola Pula	108	6,6
Tehnička škola Pula	103	6,3
Industrijsko obrtnička škola Pula	92	5,7
Antuna Štifić Poreč	80	4,9
Zvane Črnje Rovinj	74	4,6

Ekonomska škola Pula	69	4,2
Gospodarska škola Buje	62	3,8
Dante Alighieri Pula	53	3,3
Medicinska škola Pula	48	3,0
Talijanska srednja škola da Vinci Buje	48	3,0
Pazinski kolegij	43	2,6
Srednja škola Buzet	29	1,8
Talijanska srednja škola Rovinj	27	1,7
Škola za primijenjenu umjetnost i dizajn Pula	25	1,5
Glazbena škola Pula	17	1,0
Ukupno	1626	100,0

Tablica 2.
Broj ispitanih učenika prema vrsti škole

Vrsta škole	broj ispitanih učenika	% od ukupnog broja
četverogodišnja strukovna	735	45,2
gimnazija	483	29,7
trogodišnja strukovna	408	25,1
Ukupno	1626	100,0

Upitnik

Ispituje učestalost korištenja cigareta, alkohola, sedativa, inhalanata, marihuane, amfetamina, halucinogena, kokaina i opijata -> *Četiri kategorije učestalosti*: 1) nikad probao; 2) eksperimentirao (jednom ili par puta godišnje); 3) ponekad (više puta mjesečno); 4) redovito (nekoliko puta tjedno ili svakodnevno)

Upitnikom su ispitana i ostala rizična ponašanja (agresivnost, izbjegavanje školskih obveza, tjeskoba i depresivnost, seksualna ponašanja), kao i rizični oblici provođenja slobodnog vremena.

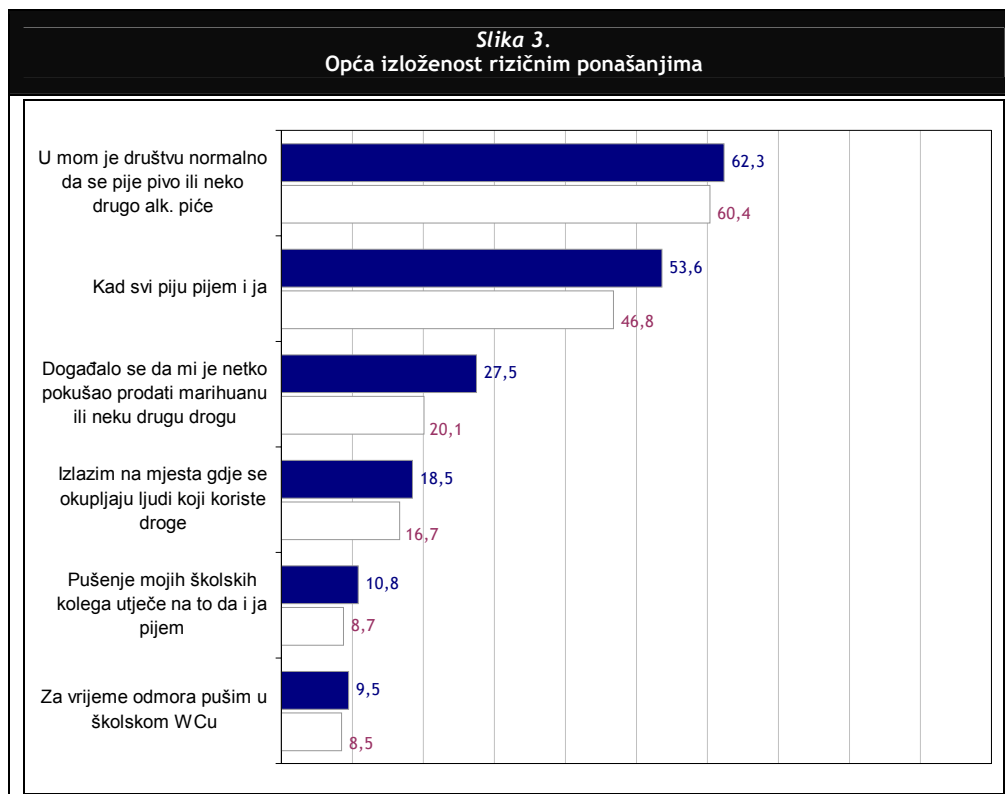
Postupak

Istraživanje je provedeno tijekom prosinca 2003. godine. Ispitivanje su proveli studenti psihologije, grupno, anonimno.

REZULTATI

Opća izloženost rizičnim ponašanjima

Na Slici 3. je prikazan postotak učenika koji izjavljuju da su često ili vrlo često izloženi različitim oblicima izloženosti rizičnim ponašanjima korištenja cigareta, alkohola i droga. Tamnim stupcima prikazan je postotak mladića, a svjetlim postotak djevojaka.

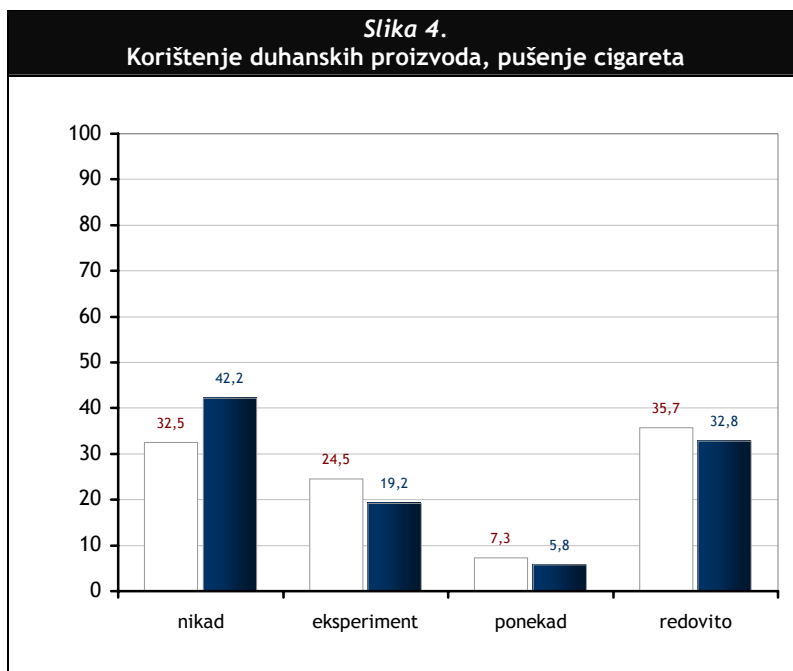
Iz prikazanih je rezultata očito da je korištenje alkoholnih pića postalo norma ponašanja mladih. Mogući uzroci ove pojave su laka dostupnost alkohola (unatoč zakonskih zabrana točenja i prodavanja alkohola maloljetnicima), kao i agresivna propaganda i bezobzirna kampanja proizvođača piva (sponzorstvo Nogometnog saveza Hrvatske kao i mnogobrojnih nogometnih i košarkaških klubova). Nadalje čak 27,5% mladića i 20,1% posto djevojaka izvještava da im je netko pokušao prodati neku ilegalnu drogu. U prosjeku oko 18% srednjoškolaca izlazi na mjesta gdje se okupljaju ljudi koji koriste droge.

Čiljani programi prevencije trebali bi mijenjati nepoželjne društvene norme, poput norme: 'Kad svi piju pijem i ja'. Konformizam i prihvaćanje ponašanja vršnjaka temeljni su psihološki čimbenici koji se nalaze u osnovi rizičnih ponašanja mladih.

Prikaz učestalosti korištenja sredstava ovisnosti kod učenika srednjih škola u Istarskoj županiji

Pušenje

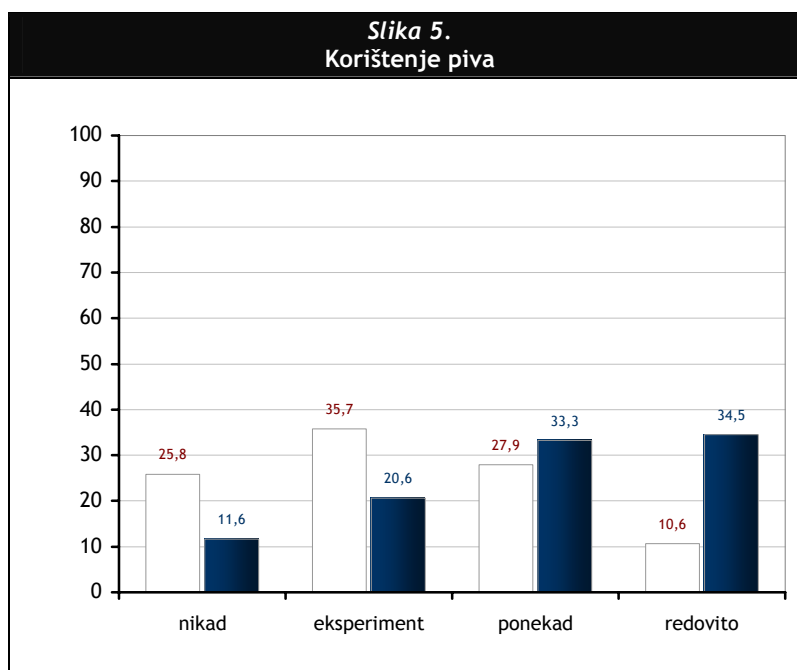
Pušenje je najrašireniji oblik ovisnosti i dokazano najznačajniji i najrasprostranjeniji uzročnik prerane smrtnosti. Štetnost pušenja i veliki zdravstveni rizici dokazani su. No unatoč tome, ovo se sredstvo ovisnosti legalno prodaje i uživa ga veliki broj mladih. Neposredni su efekti pušenja kašljanje, poremećaji krvnoga tlaka, razdražljivost, nervoza, a produženo vrijeme uzimanja rezultira psihičkom i fiziološkom ovisnošću, respiratornim problemima, bolestima pluća, srca i krvožilnog sustava, te rakom. Vezano uz problematiku ovisnosti, pušenje cigareta je gotovo redovito prvi korak ka razvoju ovisničkog psihološkog sklopa, te je stoga prevencija pušenja preduvjet za prevenciju korištenja težih droga.

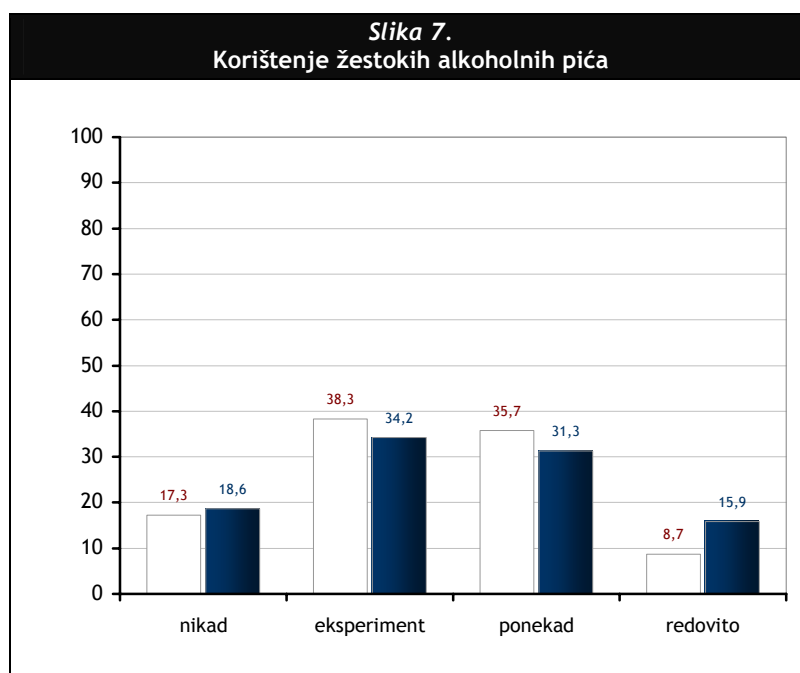
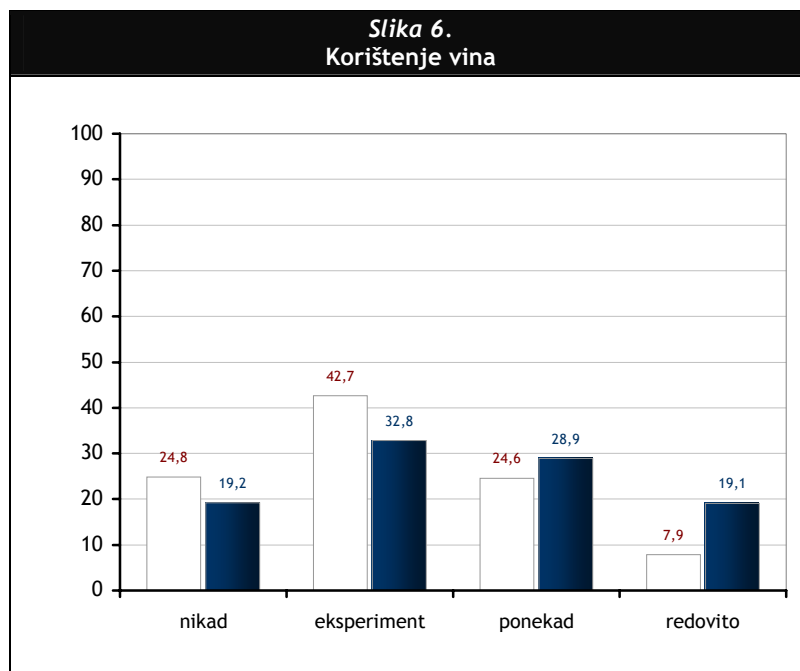

Redovito, gotovo svakodnevno pušenje prisutno je kod 35,7% djevojaka i 32,8% mladića. Ovaj se broj mora spustiti ispod 20%. Nužna je intenzivna, trajna i beskompromisna kampanja protiv pušenja već u osnovnoj školi, a posebice na početku srednjoškolskog obrazovanja. Nastavnicima se mora zabraniti pušenje u školi.

Korištenje alkohola

Korištenje alkoholnih pića je u našoj kulturi vrlo uobičajeno. Pivo, vino i takozvana žestoka pića, lako su dostupna i relativno jeftina sredstva koja brzo i neposredno mijenjaju stanja svijesti. Negativni efekti korištenja alkohola su gubitak koordinacije, dezorijentacija, slabljenje refleksa, poremećaji govora, mamurluk, ali i lažni osjećaj samopouzdanosti, osjećaj pripadnosti grupi, oslobađanje od inhibicija. Dugotrajnijim uzimanjem razvija se fiziološka i psihološka ovisnost. Dugotrajno konzumiranje većih količina alkohola je neposredno povezano s teškim zdravstvenim problemima, razaranjem jetre, srca, s rakom. Vožnja pod utjecajem alkohola čest je uzrok prometnim udesima. Preoziranje ili korištenje u kombinaciji s drugim drogama (npr. sredstvima za smirenje) povećava rizike i može uzrokovati konvulzije, respiratorne probleme, komu i smrt. Uzimanje alkohola snižava razinu kritičkog rezoniranja, te vodi nesigurnim seksualnim aktivnostima, što je česti uzročnik spolno prenosivih bolesti.

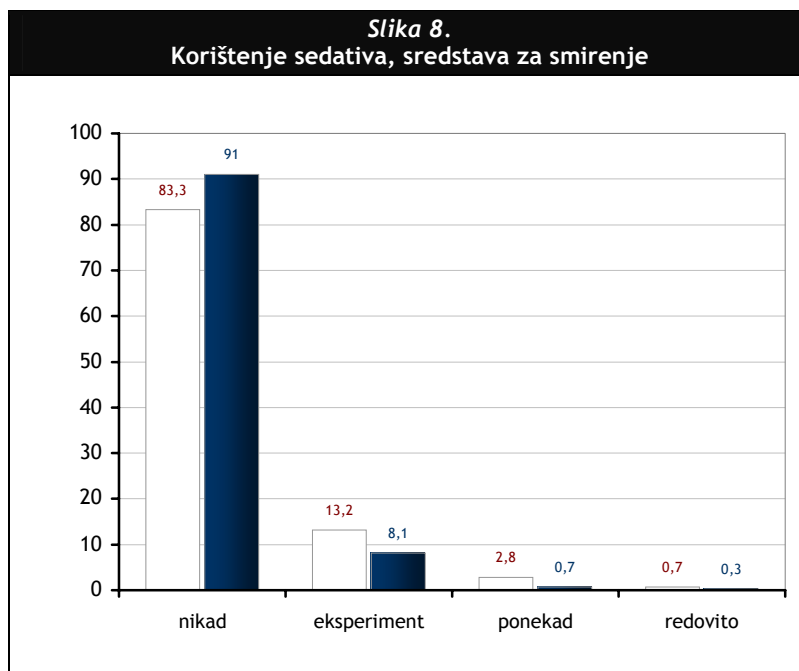

Od alkoholnih pića najčešće se koristi pivo koje je dominantno 'muško' piće, iako čak 38,3% djevojaka izjavljuje da ponekad ili redovito piju pivo. Zanimljivo je da djevojke koriste žestoka alkoholna pića češće i od piva i od vina. Kada se zbroje kategorije ponekad i redovito, uočljivo je da čak 44,4% djevojaka i 47,2% mladića koriste žestoka alkoholna pića najmanje više puta mjesečno. Ovako često korištenje alkohola koji je za maloljetnike zabranjen je alarmantno, te je stoga nužno barem slijediti zakonske odredbe i striktno sankcionirati prodaju i točenje alkohola maloljetnicima. Isto je tako nužno zabraniti reklamiranje piva na televiziji i u ostalim medijima.

Tablete za smirenje

Tablete za smirenje su također sredstva koja mogu značajno utjecati na psihofizičke funkcije organizma. Usporavaju rad srca, usporavaju disanje, snižuju krvni tlak, uzrokuju sporije reakcije, induciraju mentalnu smirenost, a anksiolitici reduciraju tjeskobu. Istovremeno vode ka distorziji realnosti, reduciranoj svjesnosti, pospanosti, promjenama ličnosti, gubitku koordinacije, nerealnoj percepciji i procjenjivanju, problemima u govoru i izražavanju, dezinhibiciji seksualnih i agresivnih impulsa. Rizici koji se vezuju uz češće korištenje tableta za smirenje su

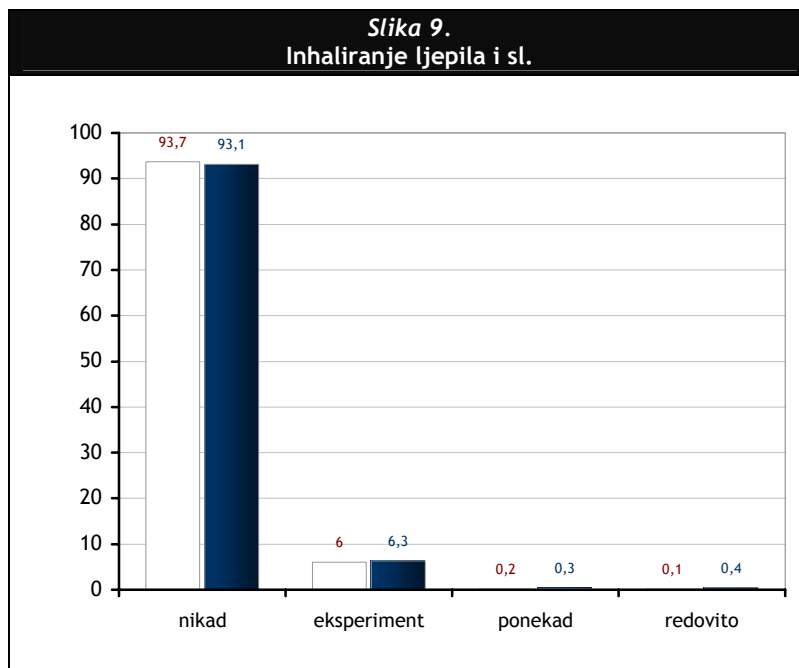
navikavanje, fiziološka i psihološka ovisnost, a može doći i do ozljeđivanja uslijed prometnih i sličnih udesa zbog sporijih reakcija i mentalne konfuzije. Pretjerano korištenje može uzrokovati respiratorne probleme, konvulzije i smrt.

Korištenje sedativa je izuzetno rijetko i ne predstavlja ozbiljniji problem kod mladih u Istarskoj županiji. Rijetko ili češće ih koristi oko 17% djevojaka i oko 9% mladića.

Udisanje ljepila i/ili lakova

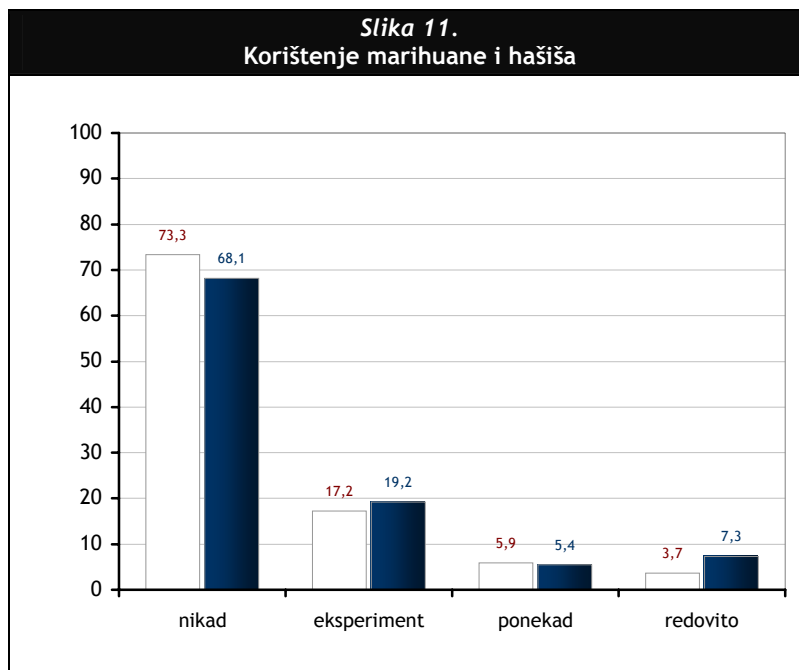
Udisanje ljepila, lakova ili sličnih sintetskih preparata može izazvati osjećaj euforije, uzbuđenja, tjelesnih senzacija lebdenja. Mogu se također javiti i vrtoglavice, mentalna konfuzija, zbrkani govor, dok češće korištenje dovodi do uništavanje mozga, respiratornih poremećaja, nenadanih gubitaka svijesti, pa i do smrti.

I udisanje ljepila, lakova ne javlja se kao značajniji problem jer je svega 7% mladića i nešto više od 6% djevojaka eksperimentiralo s ovim oblikom stimulacije.

Marihuana i hašiš

Dok se ranije navedene supstance (prvenstveno duhan i alkohol) legalno distribuiraju i lako su dostupne, marihuana i hašiš su najrasprostranjenije ilegalne droge. Kanabis, koji ove supstance sadrže, uživanjem izaziva osjećaj sreće, smirenosti, povećava osjetilnost, no isto tako može dovesti i do pojačanog rada srca, snižene tjelesne temperature, gubitka koordinacije, mentalne konfuzije, distorzije realnosti, promjena raspoloženja, tjeskobe, panike, depresivnosti. Velike doze mogu izazvati halucinacije. Dugotrajno uzimanje može dovesti do psihološke ovisnosti, a pretjerane doze mogu voditi ka stanjima sličnim psihotičnim.

Korištenje marihuane je veći problem jer se radi o ilegalnoj lakoj drogi s kojom je došlo u doticaj oko 32% mladića i oko 26% djevojaka, dakle gotovo jedna trećina srednjoškolske populacije. Pri tome 12,7% mladića i 9,6% djevojaka koristi marihuanu više puta mjesečno ili češće.

Tablica 3.
Postotak korisnika marihuane prema mjestu pohađanja škole

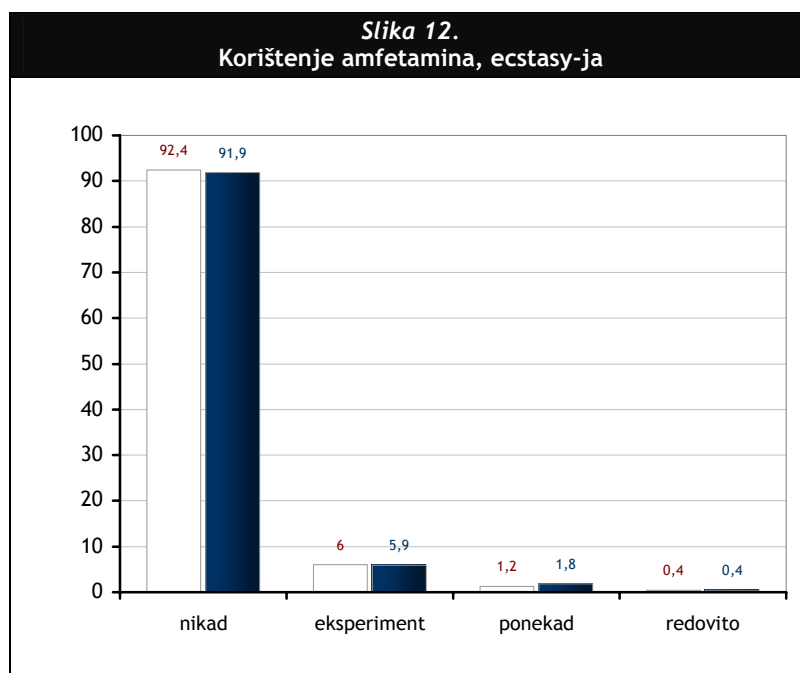
Mjesto	nikad	eksperim.	ponekad	redovito
Rovinj	64,9	18,6	9,3	7,2
Pula	68,5	19,0	6,0	6,5
Poreč	71,6	19,4	3,8	5,2
Buje	76,9	12,5	6,7	3,9
Pazin	74,3	15,9	6,0	3,8
Labin	74,7	18,5	3,4	3,5
Buzet	85,2	14,8	0,0	0,0
Ukupno	70,8	18,1	5,6	5,5

Od svih gradova najizloženiji je Rovinj, a najmanje Buzet.

Korištenje amfetamina

Amfetamin i slični preparati (speed, ecstasy) su psihostimulativna sredstva koja smanjuju potrebu za spavanjem i hranom, a izazivaju osjećaj povećane energije, budnosti, senzorne svjesnosti i samopoštovanja. Niske doze uzrokuju ubrzano disanje, pojačan rad srca, povišen krvni tlak, proširene zjenice. Veće doze sasušuju usta, uzrokuju povišenu temperaturu, znojenje, vrtoglavice, dijareju ili konstipaciju, gubitak apetita. Visoke doze vrlo naglo uzrokuju nepravilan srčani ritam, tremor, gubitak koordinacije i fizički kolaps. Dugotrajni učinci korištenja dovode do razaranja

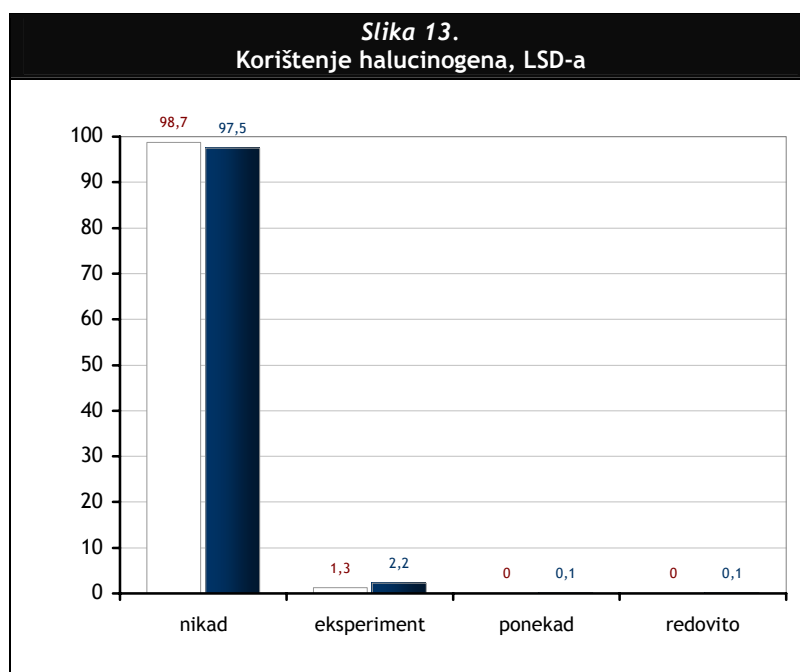
živčanih puteva u mozgu, što vodi ka poremećajima govora i mišljenja, depresivnosti, haluciniranju i nasilnom ponašanju.

Amfetaminske preparate koristilo je manje od 10 posto srednjoškolki i srednjoškolaca.

LSD (halucinogeni)

Ove supstance, koje se mogu uzimati oralno ili pomoću injekcija, mogu uzrokovati vizualne, auditivne, taktilne halucinacije, izmijenjenu percepciju realnosti, promjenu raspoloženja i načina razmišljanja. Mogu se javljati "flashback-ovi" danima ili tjednima nakon uzimanja sredstva. Osjetilna distorzija može utjecati na trajniju nesposobnost odvajanja činjenica od fantazije. Mogu se javiti i vrlo zastrašujuće halucinacije ("gadan trip") koje pak mogu voditi ka paranoidnim oblicima ponašanja. Zdravstvene su posljedice pojačan puls i povišen krvni tlak, povećana razina šećera u krvi, nepravilno disanje. Opasnosti su lako navikavanje, povećan rizik urođenih defekata kod novorođenčadi korisnika i smrtni slučajevi kao posljedica nesreća i samoubojstava.

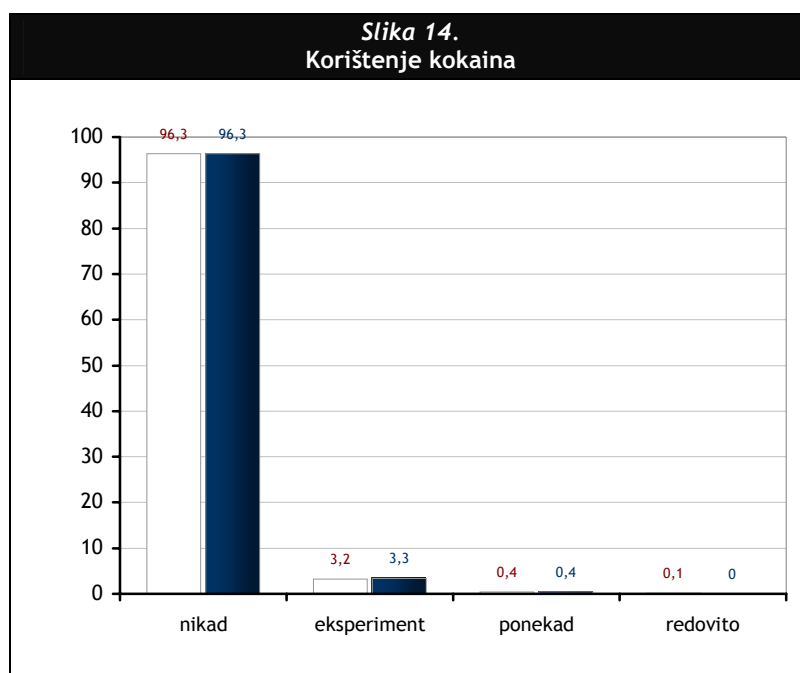

LSD se praktički više ne koristi u ovoj adolescentskoj populaciji.

Korištenja kokaina

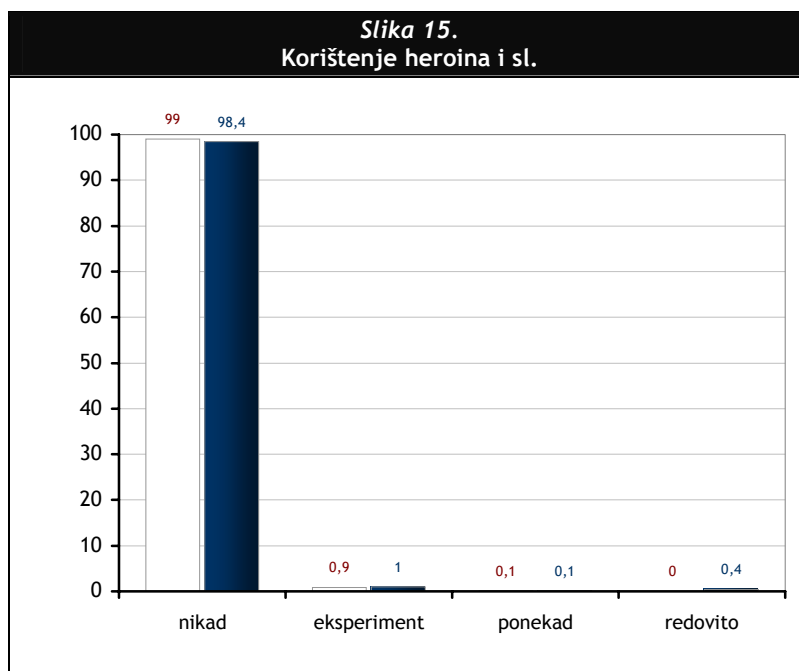
Kokain i slični preparati (crack) mogu se uzimati ušmrcavanjem, pušenjem ili pomoću injekcije. Relativno je kratkotrajni stimulant centralnog živčanog sustava, uzrokuju osjećaj sreće, povećane energiziranosti organizma, budnosti, senzorne svjesnosti i samopoštovanja. Mogu ga međutim karakterizirati i motorički nemir, osjećaj zbunjenosti, anksioznost, depresivnost i živčana iscrpljenost. Također reducira potrebu za spavanjem i hranom. Kokain ubrzava puls i cirkulaciju jer stišće srčane krvne žile, te srce mora pumpati jače i brže da bi opskrbilo organizam krvlju. Ovo može izazvati bol u prsištu i srčani napad, a ponekad kaotična neregularnost rada srca dovodi do prestanka njegovog rada. Uzimanje kokaina (u bilo kojim oblicima) često je povezano s nenadanim srčanim napadima kod mladih ljudi, čak i kod prvog uzimanja. Može izazvati moždana oštećenja, a time i nepredvidljivo, ekscentrično, paranoidno i nasilno ponašanje, te anksioznost i halucinacije kod uzimanja većih doza. Dugotrajno korištenje ušmrcavanjem dovodi do uništavanja nosne sluznice, krvarenja iz nosa, kronične suhoće ždrijela, iscrpljenosti, trajnog umora, poteškoća sa spavanjem, do glavobolja, respiratornih poremećaja, kronične mučnine, povraćanja, vitaminske deficijencije, opasnog gubitka tjelesne težine. Pušenje kokaina dodatno može uzrokovati lezije pluća. Opasnosti su i potreba za sve većim dozama, te fizička i psihološka ovisnost. Predoziranje kokainom može izazvati konvulzije, respiratornu paralizu i smrt.

Kokain je teška droga koja se vrlo rijetko koristi u srednjoškolskoj populaciji. Oko 3% mladih iskazuju da su u životu imali doticaj s kokainom.

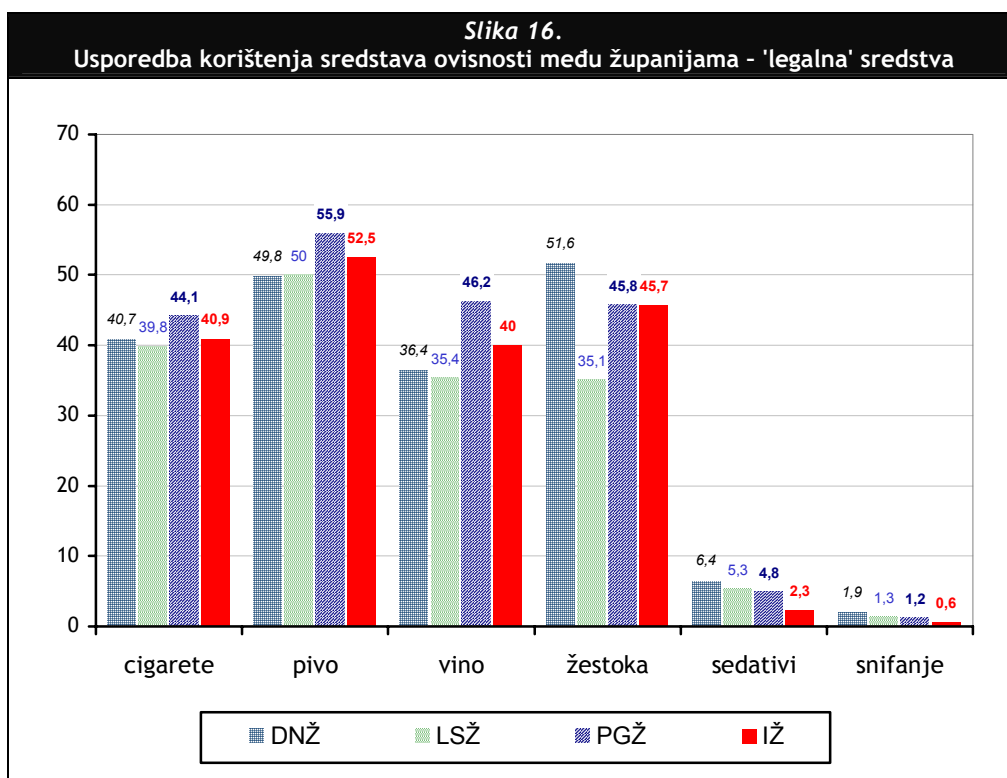
Korištenja opijata (heroin, morfij, opijum, kodein, metadon)

Ove teške droge mogu se uzimati ušmrcavanjem, pušenjem ili pomoću injekcije. Depresanti su središnjeg živčanog sustava i uzrokuju osjećaj smirenosti i sreće. Dodatni su efekti plitko disanje, težina u udovima, redukcija gladi, žeđi i seksualnog nagona, letargija, pospanost, apatija, gubitak sposobnosti pažnje i koncentracije, te gubitak pamćenja, sposobnosti racionalnog prosuđivanja i samokontrole. Teški su rizici brzo navikavanje, fizička i psihološka ovisnost. Pokušaji odvikavanja mogu biti vrlo bolni. Dugotrajno je uzimanje povezano s lošom prehranom, slabljenjem imunološkog sustava i podložnostima različitim infekcijama. Pretjerano doziranje često uzrokuje komu, konvulzije i smrt zbog respiratornog aresta.

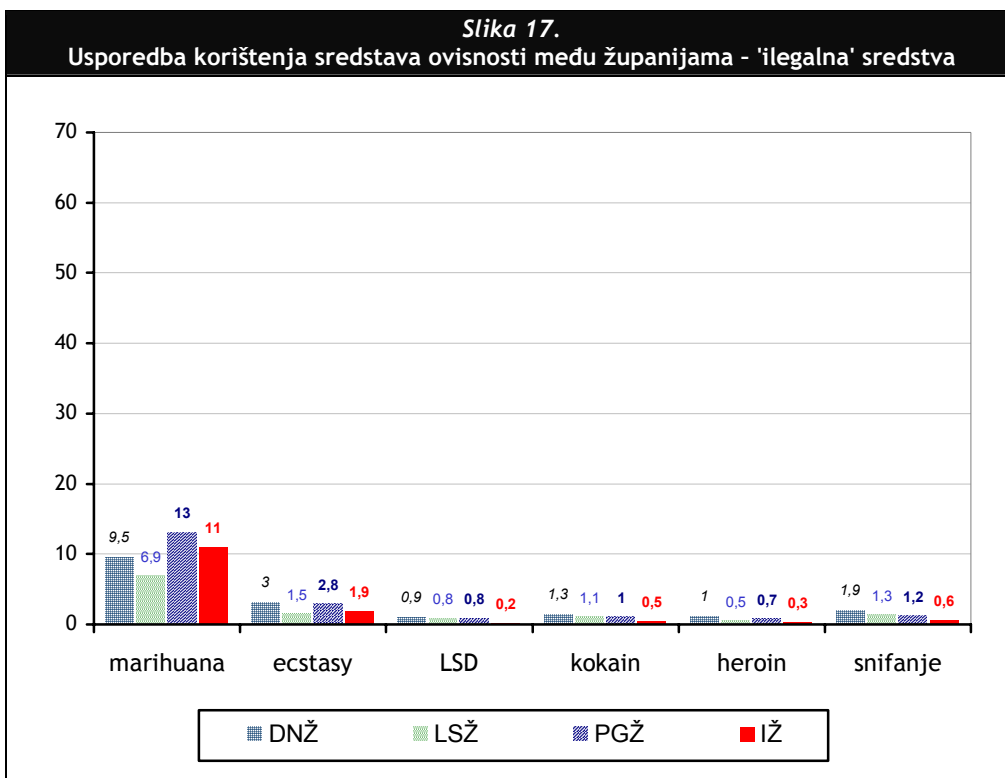

Heroin, kao najtežu drogu, je probalo 1% djevojaka i nešto malo više mladića. Korisnici teških droga ne nalaze se u populaciji učenika koji redovito idu u školu. Oni najčešće 'ispadaju' iz sustava obrazovanja.

Razlike u korištenju sredstava ovisnosti kod učenika u Istarskoj, Primorsko-goranskoj, Ličnosenskoj i Dubrovačko-neretvanskoj županiji (povremeni i redoviti korisnici)

Iz slike je vidljivo da istarski srednjoškolci podjednako koriste sredstava ovisnosti kao i njihovi vršnjaci u drugim županijama. U odnosu prema susjednoj Primorsko-goranskoj županiji manje puše cigarete, manje se alkoholiziraju te značajno manje koriste sedative.

Istarski srednjoškolci također nešto manje koriste marihuanu i ecstasy od njihovih vršnjaka u PGŽ. Ostale se droge relativno rijetko koriste u srednjoškolskoj populaciji u ispitanim županijama.